

Sananlaskujen perinne kääntyy kohti Tooraa

Autuaaksijulistukset (4Q525) tapausesimerkkinä
juutalaisen viisusajattelun jatkumosta

”Autuas on se, joka saavuttaa viisauden ja vaeltaa Korkeimman Tooran mukaan!” (4Q525 2 ii 3–4.) Tähän Qumranista löytyneen kirjoituksen *Autuaaksijulistukset* (4Q525) lausahdukseen kiteytyy antiikin juutalaisuudessa keskeinen viisauden etsimisen perinne, jonka useimmat tuntevat parhaiten Sananlaskujen kirjan välityksellä. Se, miten viisus ja viisauden tavoittelu ymmärrettiin, sai kuitenkin erilaisia tulkintoja vuosisataisen perinteen aikana. *Autuaaksijulistusten* kirjoittaja yhdistää viisauden ennen kaikkea Tooran mukaiseen elämään. Mitä hän tällä väitteellään tarkoittaa?

Tässä artikkelissa tarkastelen, kuinka Sananlaskujen kirjasta tuttua perinnettä tulkittiin myöhäisen Toisen temppelein ajan juutalaisuudessa. Esimerkitapauksena käsittelen tekstiä *Autuaaksijulistukset*, sillä siinä ilmenee selvästi aikakaudelle tyypillinen tendenssi yhdistää ikaikainen viisusperinne Tooraan, Jumalan Mooseksen välityksellä antamaan ilmoitukseen ja opetukseen. Ennen tekstin tarkempaa analyysyä on syytä tarkastella tekstin sijoitumista laajempaan viisusperinteeseen ja tämän perinteen tutkimusta viime vuosikymmeninä.

VIISUUSKIRJALLISUUDEN TUTKIMUS JA MÄÄRITELMÄ EILEN JA TÄNÄÄN

Vuosituhanneista muinaisitaimitaisesta perinteestä ammentavassa Sananlaskujen kirjassa puhutaan viisaudesta, joka on syntynyt Jumalasta aikojen alussa (Sananl. 8:22–26) ja jonka kautta Jumala on luonut maailmankaikkeuden (Sananl. 8:27–31). Tällä perinteellä on ollut mittava jälkivaikutus niin juutalaisessa kuin kristillisessä teologiassa. Uudessa testamentissa Jeesusta puhutellaan Jumalan viisaudeksi ja Jumalan sanotaan luoneen maailman hänen kauttaan.¹ Juutalaisessa perinteessä viisausteologia puolestaan kanavoitui Toisen temppelein tuhon jälkeen käsitykseen *Šekinasta*, jumaluuden feminiinisestä puolesta, josta puhutaan rabbiinisessä ja mystisessä kirjallisuudessa.²

Vaikutusvaltaisuutensa takia on yllättävää, että viisus oli pitkään syrjässä niin teologiassa kuin

1 Dunn 1989, 163–250.

2 Schäfer 2002, 79–135.

historiallis-kriittisessä raamatuntutkimuksessa. Alun perin eksegetiikka keskittyi lähinnä historiallisiin kysymyksenasetteluihin, eikä runollinen viisaukirjallisuus noussut tutkimuksen keskiöön ennen 1970-lukua.³ Nähtäväksi jää, hyödyntävätkö oman aikamme teologit varsin ajattomia piirteitä sisältävän viisaukirjallisuuden hengellisen ja filosofisen potentiaalin. Ainakin raamatuntutkimukseen viisausaiheet ovat tulleet jäädäkseen.

Osaltaan muutokseen ovat vaikuttaneet 1940–1950-luvuilla Kuolleenmeren luoteiskolkasta löydetyt Qumranin tekstit, jotka ovat peräisin myöhäiseltä Toisen temppelin ajalta (n. 200 eKr.–70 jKr.). Kun juutalaisia viisausteoksia tunnettiin aikaisemmin vain kourallinen Heparalaisen Raamatun ja kreikankielisen Septuagintan välityksellä, Kuolleenmeren käärot ovat moninkertaistaneet aineiston.⁴ Viisaustekstilöytöjen tutkimus on käynnistynyt kunnolla viimeisten viidentoista vuoden aikana, sillä useimmat niistä julkaistiin vasta 1990-luvun loppupuolella.

Qumranin löytöjen ja muun aikakauden kirjallisuuden valossa on selvää, että viisausteologia kuikoisti varhaisessa juutalaisuudessa ja jätti jälkensä eri lajeja edustaviin teksteihin.⁵ Löytöjen tarkastelu on vaatinut myös niin sanotun viisaukirjallisuuden uudelleenmäärittelyä. Aikaisemmin sen tunto-merkkeinä painotettiin runollista muotoa ja pedagogista sisältöä.⁶ Varhaisin säilynyt heprealainen viisaus – kuten Sananlaskujen kirjan luvut 10–30 – keskittyikin pitkälti kunnialliseen käytökseen ja hyvän maallisen elämän saavuttamiseen.

Myöhäisempi aineisto kuitenkin osoittaa, että määritelmä on karkea yksinkertaistus, joka saattaa sopia Heparalaisen Raamattuun päätyneisiin teksteihin, erityisesti Sananlaskuihin, mutta ei suinkaan kaikkiin säilyneisiin teoksiin.⁷ Ajanlaskun taitteen viisaukirjallisuus on monimuotoista, sillä eri perinteet sekoittuvat teksteissä toisiinsa; tämän seurauksena viisauksajattelulla on yhteyksiä useisiin tuona aikakautena vaikuttaneisiin laajoihin ilmiöihin, kuten Toora-hurskauteen, eskatologiseen odotukseen, apokalyptiseen ajatteluun, profetiaan ja kreikkalaiseen filosofiaan.⁸

Tähänastisessa Qumranin viisaustekstien tutkimuksessa esillä ovat olleet erityisesti viisauden ja

apokalyptiikan rajapinnat,⁹ mutta käärot tarjoavat myös merkittävää Toora-keskeistä aineistoa, jota tunnettiin aiemmin lähinnä Septuagintaan päätyneistä Sirakin ja Barukin kirjoista. Toora-aineiston limittyminen viisausopetukseen on erityisen keskeinen ilmiö tarkastelemassani tekstissä *Autuaaksijulistukset*. Löytöpaikastaan huolimatta teos ei sisällä selviä Qumranin liikkeeseen yhdistettyjä piirteitä, vaan se juontanee juurensa Juudean viisauspiireihin toisella vuosisadalla eKr. ja valaisee siten laajempaa aikansa oppinutta ilmapiiriä.¹⁰

Tutkijoiden tekstile antama nimi kuvastaa sitä, kuinka tekstiä koskeva aiempi tutkimus on ensisijaisesti keskittynyt siihen sisältyvään, viidestä autuaaksijulistuksesta koostuvaan sarjaan.¹¹ Tekstin lähiluku on lisäksi osoittanut sen välittävän tietoa useista aikansa kirjallisuuden keskeisistä kysymyksistä, kuten viisausopetuksen olemuksesta ja tehtävistä sekä tekstin ja sen tulkinnan välisestä jatkumosta.¹² Tässä artikkelissa keskityn erityisesti siihen, miten *Autuaaksijulistukset* valaisee Sananlaskujen perinteen kasvua myöhäisellä Toisen temppelin ajalla. Tekstissä havaittava Sananlaskujen uudelleentulkinta haastaa myös erittelemään tarkemmin viisaukirjallisuuden funktioita ajanlaskun taitetta kohti tultaessa.

Useimpien Qumranin löytöjen tavoin *Autuaaksijulistukset* on säilynyt fragmentaarisesti: jäljellä on 50 käsikirjoituskatkelmaa, joista parhaiten säilyneitä ovat fragmentit 2 (palstat ii–iii), 5, 14 (palsta ii), 15 ja 24 (palsta ii). Vakavien käsikirjoitusvaurioiden takia tekstin tutkimuksen on perustuttava materiaalin kriittiseen tarkasteluun. Materiaalisen rekonstruktion metodi on hyödyllinen kääron alkuperäisten mittojen ja säilyneiden palojen keskinäisen järjestyksen määrittelyssä.¹³ Sen sovellus osoittaa, että nahasta valmistettu kääro lienee alkujaan ollut noin kaksi metriä pitkä ja 20 senttimetriä korkea. Pienehkö koko puoltaa ajatusta käsikirjoituksen käytöstä opiskeluvälineenä, jota voitiin kuljettaa helposti paikasta toiseen. Kopiointivirheiden vähäinen määrä puolestaan osoittaa kirjurin olleen harjaantunut.¹⁴ Mutta minkälaista opetusta kirjoittaja pyrki välittämään? Kysymykseen vastaaminen edellyttää tekstin lähteiden ja siinä heijastuvien vaikutteiden tarkastelua.

MITEN AUTUAAKSIJULISTUKSISSA KÄYTETÄÄN VARHAISEMPIA KIRJOITUKSIA?

Vähitellen muotoutuvalle arvovaltaisten kirjoitusten kokoelmalla oli huomattava vaikutus ajanlaskun taitteen kirjallisuuteen.¹⁵ Myös viisausperinteessä siirryttiin omasta uskonnollisesta perinnöstä ammentavaan ajatteluun, ja kirjoitusten käytön eritely toimii avaimena *Autuaaksijulistusten* sisällön ymmärtämiseen.¹⁶ Tekstissä olevien viittausten tarkastelu osoittaa, että kirjoittajan ensisijaisena lähteenä toimivat Sananlaskujen kirjan luvut 1–9. Fragmenteissa esiintyy viittauksia Sananlaskujen opetuksen alkaen sen prologia imitoivasta johdannosta¹⁷ ja päätyen Sananlaskujen luvusta 9 ammentavaan runoon.¹⁸ Tämän ”kehiksen” sisälle sijoittuvat viittaukset, jotka liittyvät viisauden käsitteeseen ja hahmoon¹⁹ ja harkitsevan puheen tärkeyteen.²⁰ Lisäksi on säilynyt jäänteitä kahdesta runosta, joista toinen käsittelee naispuolista tyhmyyden hahmoa ja hänen tuonelassa sijaitsevaa asumustaan, toinen vastaavasti viisauden hahmoa ja hänen taloonsa sijoittuvia pitoja.²¹

Autuaaksijulistusten ja Sananlaskujen kirjaan sisältyvän opetuksen välinen yhteys on kiistaton. Koska lähes kaikki parhaiten säilyneet katkelmat käyttävät hyväkseen Sananlaskujen kirjan lukuja 1–9, tekstiä voidaan luonnehtia jopa jakson uudelleenkirjoitukseksi, kun uudelleenkirjoitus ymmärretään laveana prosessina tiukasti määritellyn kirjallisen lajin sijaan.²² Argumenttia tukevat *Autuaaksijulistusten* rakenne, joka myötäilee edellä kuvatulla tavalla Sananlaskujen lukuja 1–9,²³ tekstin muoto, joka koostuu opetuksista ja runoista, sekä sen lukuisat aiheet, jotka tunnetaan myös Sananlaskuista. Näitä ovat erityisesti viisauden ja tyhmyyden hahmot, mutta myös kaksi tietä, kuritus, Herran pelko ja harkitseva puhe.

Autuaaksijulistuksissa sananlaskuviisautta on täydennetty muista lähteistä peräisin olevalla materiaalilla. Erityisesti on hyödynnetty viisaus- ja Toora-aiheita sisältäviä psalmeja 1 ja 119²⁴ sekä oikean jumalanpalveluksen luonnetta pohtivia psalmeja 15 ja 24.²⁵ Näiden lisäksi viittauksia voi havaita runolliseen Mooseksen siunaukseen (Deut. 33)²⁶ sekä Sirakin kirjaan.²⁷ Viitteet tuovat viisausope-

- 3 Veijola 1990, 22–24.
- 4 Suomeksi Qumranin viisausteksteistä ovat aiemmin kirjoittaneet Uusimäki & von Weissenberg 2013. Kyseinen artikkeli kuvailee erityisesti jumalallisen ilmoituksen tematiikkaa useissa myöhäisen Toisen temppelein ajan viisausteksteissä. Toora-hurskauteen liittyen siinä sivutaan myös tekstiä 4Q525 (s. 240–241).
- 5 Ks. esim. Kugel 1986, 45.
- 6 Kuuluisan määritelmän esitti alkujaan Crenshaw 1981, 19.
- 7 Collins 1997, 279–280.
- 8 Collins 1998.
- 9 Ks. erityisesti Lange 1995; Tigchelaar 2001; Goff 2003; Rey 2009.
- 10 Tekstin on julkaissut Puech 1998, 115–178. Puech keskustelee käsikirjoituksen ja tekstin ajoituksesta sivuilla 116–119.
- 11 Ks. keskeisimmät autuaaksijulistuksia käsittelevät tutkimukset Puech 1988; Brooke 1989; Puech 1991; Fabry 1992; Fitzmyer 1992; Puech 1993; Viviano 1993; Charlesworth 2000.
- 12 Ks. de Roo 1997; Qimron 2003; Goff 2007, 198–229; Tigchelaar 2008; Kampen 2011, 307–340; Uusimäki 2013a; 2013b.
- 13 Metodista ks. Stegemann 1990.
- 14 Käsikirjoituksen 4Q525 materiaalisesta rekonstruktioista ks. Uusimäki 2013a, 18–39.
- 15 Raamatun kaanonია ei ollut tuolloin vielä olemassa, vaan arvovaltaisten tekstien kokoelma vasta haki muotoaan. Erityisesti Pentateukki ja jossakin määrin myös profeetat olivat saavuttaneet erityisen merkittävän aseman, kun taas ns. kirjoitusten (*ketuvim*) asema oli hyvin epäselvä. Arvovaltaisina saatettiin myös pitää tekstejä, jotka eivät myöhemmin päätyneet Heparalaisen Raamatun kaanoniin. Ks. tarkemmin Seppänen & von Weissenberg 2013.
- 16 Ks. Uusimäki 2013a; 2013b. Seuraava keskustelu tiivistää tässä englanninkielisissä julkaisuissa aiemmin esitettyjä havaintoja.
- 17 Vrt. 4Q525 1 2 ja Sananl. 1:2.
- 18 Ks. 4Q525 24 ii.
- 19 Vrt. 4Q525 2 ii 1–2 ja Sananl. 3:18; 4Q525 2 ii 3 ja Sananl. 3:13; 4Q525 2 ii 5–6 ja Sananl. 1:26–27; 4Q525 2 iii 1–3 ja Sananl. 3:14–15.
- 20 Vrt. 4Q525 14 ii 27 ja Sananl. 6:2.
- 21 Vrt. 4Q525 15:8 ja Sananl. 2:19 sekä 4Q525 24 ii 4–6 ja Sananl. 9:1. Rivillä 4Q525 15 8 esiintyvää suoraa lainausta lukuun ottamatta kaikki viittaukset ovat alluusiota. Alluusioiden tunnistamisessa on hyödynnetty perussääntöä, jonka mukaan *Autuaaksijulistuksista* eriteltävän alluusion tulee sisältää vähintään kolme samaa sanaa kuin vastaavassa Sananlaskujen kirjan kohdassa.
- 22 Vrt. esim. Brooken (2000, 777) ja Klostergaard Peterseinin (2012, 484–485) esittämät näkemykset uudelleenkirjoituksesta laveana ilmiönä.
- 23 Fragmentin 1 johdanto viittaa Sananlaskujen prologiin ja seuraavat palstat erityisesti Sananlaskujen lukuun 3. Keski kohta hyödyntää lukua 6, ja jälkipuolisko käsittelee tyhmyyden hahmoa, joka tunnetaan erityisesti luvusta Sananl. 7. Käärön lopussa sijainnut fragmentti 24 rakentuu luvun Sananl. 9 viisauden talo -motiiville.
- 24 Vrt. 4Q525 2 ii 4 ja Ps. 119:1 sekä 4Q525 2 ii 6 ja Ps. 1:2.

tukseen liturgisia vivahteita, ja erityisesti alluusiot Tooran tärkeyttä korostaviin psalmeihin ja Deuteronomiumiin osoittavat kirjoittajan tulkitsevan Sananlaskujen viisautta Tooran valossa. Lisäksi peräkkäisille palstoille sijoittuvien fragmenttien 14 ja 15 kuvastolla ja tematiikalla on terminologisia yhteyksiä Mooseksen lauluun (Deut. 32) ja psalmiin 91. Nämä rinnakkaistekstit korostavat Jumalan lupauksia pitää huolta hurskaista ja siunata heitä sekä heidän vastaryhmälleen kohdistettuja kirouksia.²⁸

On jokseenkin hankala määritellä, kuinka tarkoituksellista arvovaltaisten kirjoitusten käyttö tekstissä on, sillä niihin viitataan muiden runollisten tekstien tavoin allusiivisesti ja antologisesti, eikä niitä ole merkitty lainausformelien avulla.²⁹ Sananlaskujen kirjan runsas käyttö osoittaa, että viittaukset siihen ovat tuskin tahattomia, joskin ne saattavat olla muistinvaraisia. Myös muut lähteet kuin Sananlaskut muovaavat tekstin sanomaa, olivatpa viittaukset niihin tarkoituksellisia tai eivät.³⁰ Yhtäläisyydet osoittavat, että kirjoittaja tulkitsee Sananlaskujen opetusta osoittaakseen sen merkityksen oman aikansa juutalaisille tai jollekin juutalaisten ryhmälle. Uusi opetus sekä resonoi aiemman perinteen kanssa että palvelee uusien didaktisten tavoitteiden saavuttamista. Pää tarkoitus lienee ollut saattaa yleisö lukemaan Sananlaskujen lukuja 1–9 Tooran valossa. Lisäksi kirjoittaja värittää aiempaa viisausperinnettä eskatologisilla ja demonologisilla uskomuksilla, jotka koskevat pahoja henkiä sekä tulevaa tuomiota ja rangaistusta.³¹

Autuaaksijulistuksilla on siten välitön yhteys Sananlaskujen perinteeseen. Sananlaskujen kirjan merkitys Qumranin kokoelmassa voi ensi näkemältä vaikuttaa toissijaiselta, sillä luolista on löydetty siitä vain lyhyitä katkelmia (4Q102–103, 103a). *Autuaaksijulistukset* ja toinen Qumranista löydetty viisauksiteksti, josta käytetään nimeä *Tyhmyys: häpeämätön nainen* (4Q184),³² osoittavat kuitenkin sananlaskuperinteen todellisen laajuuden, sillä molemmat tulkitsevat Sananlaskujen lukuja 1–9.³³ Kirjoittajat lisäsivät jotakin uutta jo olemassa olevaan perinteeseen ja täydensivät sitä luovan kirjallisen toimintansa avulla.

Tämä uudelleentulkinta on luontevaa jatkoa sille kasvulle, jonka alku näkyy jo Sananlaskujen kir-

jassa: teosta ei kirjoitettu yhdellä kertaa, vaan monivaiheisen redaktioprosessin myötä syntyneet luvut 1–9 liitettiin sananlaskukokoelmien johdannoksi ja hermeneuttiseksi kehykseksi vasta hellenistisellä tai aikaisintaan myöhäisellä persialaisajalla.³⁴ Samalla havaittu uudelleentulkinta saattaa pohtimaan, minkälaisessa muodossa ”Sananlaskujen kirja” itse asiassa tunnettiin myöhäisellä Toisen temppelein ajalla. Sananlaskuja tulkitsevien tekstien (4Q525 ja 4Q184) valossa näyttää mahdolliselta, että niiden kirjoittajat tunsivat nimenomaan (tai jopa ainoastaan) johdantoluvut 1–9; tämä jakso saattoi edelleen kiertää muusta Sananlaskujen kirjan aineistosta irrallaan jonkinlaisena ”oppimateriaalina”.

Autuaaksijulistukset tulee siten ymmärtää osana varhaisen juutalaisuuden laajenevaa Sananlaskujen perinnettä. Teos kirjoitettiin aikakaudella, jolloin ei ollut olemassa tuntemaamme Heparalaisen Raamatun kaanon. Erityisen epävakaa asema oli niin sanotuilla ”kirjoituksilla” (*ketuvim*), joihin Sananlaskutkin kuuluvat.³⁵ Uuden, vahvasti aiempaan viisausperinteeseen nojaavan tekstin ajateltiin luultavasti olevan osa tätä yhä kasvavaa ”kirjoitusten” kokoelmaa. Vaikka Sananlaskujen kuuluminen arvovaltaisten kirjoitusten kokoelmaan tuolloin on epävarmaa, *Autuaaksijulistukset* vähintäänkin osoittaa, että Sananlaskuja pidettiin tulkinnan arvoisena; huomattavan aseman olivat saavuttaneet ainakin luvut 1–9. *Autuaaksijulistusten* kirjoittaja pyrki ilmeisesti tuottamaan vaihtoehdoisen lähestymistavan tekstiin, ja johdantolukujen pohdiskeleva luonne tarjosi luontevan perustan osoittaa viisau- den ja Tooran välinen yhteys.

LÄHTEISTÄ YLEISÖÖN: KENELLE *AUTUAAKSIJULISTUKSET* KIRJOITETTIIN?

Varhaisempien kirjoitusten käytön erittely ei kuvaa vain *Autuaaksijulistusten* kirjoittaneen juutalaisen oppineen kirjallisia inspiraationlähteitä vaan antaa myös vihjeitä siitä, keitä tekstin opetuksella tavoiteltiin. Sananlaskujen prologia myötäillen *Autuaaksijulistusten* johdanto kuvailee viisasta henkilöä (4Q525 1), joka seuraavan palstan *autuaaksijulistusten* kautta sisällytetään siunattujen joukkoon (4Q525 2 ii). Paralleelit psalmeihin osoittavat tekstin yleisön tuntevan liturgisen runouden, ja Too-

raan viittaavat osat johdattavat sen turvaamaan uskonnolliseen perinteeseen ja löytämään viisautensa siitä.³⁶

Sisä- ja ulkoryhmien välistä kahtiajakoa kehitellään muiden lähteiden avulla: hienovarainen viittaus psalmiin 91 korostaa valittujen suojelua (4Q525 14 ii), kun taas ”toiset” suljetaan pois kirouskuvauksella, jossa risteävät Sananlaskujen motiivi ja Mooseksen laulun kuvasto (4Q525 15). Nämä tekstien väliset yhteydet liittyvät myös toiseen aihepiiriin, demoniseen henkimaailmaan. *Autuaaksijulistukset* edistää käsitystä maailmasta, jossa Tooralle omistautuneiden viisaiden osana on jumalallinen suojelus, ja paljastaa heidän vastakohdansa, tyhmät, joilla tällaista hurskautta ei ole. Yleisö saatetaan tietoiseksi demonien voimasta, mutta myös – tai jopa ensisijaisesti – Toora-kuuliaisuuteen kätkeytyvästä suojeluksesta ja siunauksista.³⁷

Tekstin pyrkimyksen erittely on kiinnostavaa, sillä viisaukskirjallisuuden sosiaalinen paikantaminen on usein haastavaa sen melko abstraktin luonteen ja mielenkiinnonkohteiden vuoksi. Vaikka Sananlaskujen ja *Autuaaksijulistusten* didaktinen perussävy on sama, jälkimmäinen pyrkii Sananlaskuja selvemmin muokkaamaan vastaanottajiaan hengellisesti ja sosiaalisesti. Teksti pyrkii muodostamaan ja vahvistamaan ryhmäidentiteettiä, mikä näkyy erityisesti autuaaksijulistusten ja kirouskuvauksen käytössä. Siunauksiin läheisesti liittyvät autuaaksijulistukset rakentavat sisäryhmään kuuluvien vastaanottajien sosiaalista identiteettiä heti teoksen alussa (4Q525 2 ii), kun taas loitsumainen kirouskuvauksen esiintyminen sen jälkipuoliskolla (4Q525 15). Ikuiset kiroukset eivät kuvaa yleisön todellisuutta, mikäli se pysyy uskollisena Tooralle ja perinteelle, vaan ne toimivat ulkoisena uhkana. Sen vuoksi niiden rooli vastaanottajien minuuden muovaamisessa on toissijainen verrattuna autuaaksijulistuksiin.

VIISAUS JA TOORA: PERINTEEN JUURET JA KASVU

Autuaaksijulistusten pyrkimys lukea Sananlaskujen opetusta Tooran valossa ja saattaa yleisö tavoittelemaan Toora-hurskautta osana viisasta elämää kuvastaa sitä henkistä muutosta, joka tapahtui juutalaisuudessa Toisen temppelein aikakaudella.

Vaikka Toora vakiinnutti tuolloin asemansa keskeisenä osana juutalaisuutta, Toora-tematiikan ilmaantuminen viisaukskirjallisuuteen tapahtui vasta viimeisillä vuosisadoilla ennen ajanlaskun taitetta. Noin vuonna 180 eKr. laadittu Sirakin kirja on ensimmäinen tunnettu lähde, jossa Toorasta on tullut osa viisauksetusta.

Tooran merkityksen kasvu liittyy Toisen temppelein ajalla tapahtuneeseen arvovaltaisten kirjoitusten kokoelman vähittäiseen muotoutumiseen. Vaikka kaanonin rajoja ei vielä ollut määritelty, esimerkiksi Qumranin tekstilöytöjen valossa on selvää, että Pentateukki, josta heprean kielessä käytetään nimeä Toora, oli saavuttanut erityisaseman viimeisillä vuosisadoilla ennen ajanlaskun taitetta.³⁸

25 Vrt. 4Q525 2 ii 1 ja Ps. 15:2b–3a sekä 4Q525 2 ii 2–3 ja Ps. 24:4, 6.

26 Vrt. 4Q525 14 ii 11 ja Deut. 33:29.

27 Vrt. 4Q525 14 ii 7 ja Sir. 3:31 sekä 4Q525 4 ii 24–25 ja Sir. 11:7–8. Rivillä 4Q525 2 ii 1 esiintyvää sitaattia lukuun ottamatta kaikki em. viittaukset voidaan määritellä alluusioiksi. Alluusioiden määrittelystä ks. alaviite 21.

28 Käsikirjoituksen 4Q525 ja psalmin 91 välisistä yhteyksistä vrt. erityisesti 4Q525 14 ii 6; 15:7 ja Ps. 91:10b; 4Q525 14 ii 11 ja Ps. 91:13b; 4Q525 14 ii 12 ja Ps. 91:15b; 4Q525 14 ii 12 ja Ps. 91:5a. Mooseksen laulua koskien vrt. 4Q525 15:1–4 ja Deut. 32:32–33; 4Q525 15:5–6 ja Deut. 32:22. Ks. tarkempi analyysi Uusimäki 2013a, 66–143; 2013b.

29 Vrt. Brooke 2002, 208.

30 On vaikea arvioida, kuinka hyvin tekstin vastaanottajat tunnistivat viittaukset. Voidaan kuitenkin olettaa, että viisauksitekstin varsin oppinut lukijakunta – oppinut erityisesti suhteessa oman aikansa keskimääräiseen koulutustasoon – tunsi arvovaltaiset kirjoitukset melko hyvin ja kykeni sen vuoksi tunnistamaan mahdollisesti hienovaraisiakin viittauksia.

31 Ks. 4Q525 6–10; 13; 15–23.

32 Tekstistä 4Q184 ks. suomenkielinen pro gradu -tutkielma Tervanotko 2003.

33 Sananlaskujen uudelleenkirjoittamisesta tekstissä 4Q184 ks. Lesley 2012.

34 Sananlaskujen kirjan redaktiosta ks. Fox 2000, 48–49.

35 ”Kirjoitusten” epävakaasta asemasta ks. Ulrich 2010, 114.

36 Ks. Uusimäki 2013b, 96–97.

37 Ks. Uusimäki 2013b, 97.

38 Arvovaltaisten kirjoitusten kokoelmasta Qumranin lähteiden valossa ks. esim. Ulrich 1999, 22–33.

Tooran aseman vahvistumisessa ei kuitenkaan ollut kyse ainoastaan kirjallisesta kehityskulusta, sillä heprean sana *tōrā* (juuresta *jrh*) on moniulotteinen ja merkitsee sananmukaisesti opetusta. Tämä etymologinen ja dynaaminen vivahde ei suinkaan kadonnut varhaisesta juutalaisesta ajattelusta, vaan sanalla Toora voitiin tietyn kirjakokoelman lisäksi viitata epämääräisemmin myös ylipäätään jumalalliseksi ymmärrettyyn opetukseen. Käsitteen symbolista luonnetta ja monimerkityksisyyttä hyödynnettiinkin monenlaisissa diskursseissa.³⁹

Viisauden ja Tooran välinen yhteys on viitteellinen muutamissa Heprealaisen Raamatun teksteissä,⁴⁰ mutta niin sanotuissa viisaukirjoituksissa (Job; Saarnaaja; Sananlaskut) termiä *tōrā* käytetään vain etymologisessa merkityksessä 'opetus', eikä se viittaa ainakaan julkilausutusti Tooraan sanan partikulaarissa merkityksessä. Viisauksijattelu ja Toora-hurskaus eivät kuitenkaan jääneet irrallisiksi perinteiksi, vaan hellenistisen ajan juutalaiset oppineet yhdistivät ne. Toora-hurskaus punoutui moniin viisauksiteksteihin, jotka myöhemmin jäivät heprealaisen kaanonin ulkopuolelle. Jotkut niistä, kuten Sirakin ja Viisauden kirjat, sisällytettiin kreikkankieliseen Septuagintaan, osa puolestaan tunnetaan vasta Qumranin löytöjen myötä. Näitä melko myöhäisiä tekstejä näyttää yhdistävän se, että ne tavalla tai toisella painottavat viisauden jumalallisia lähteitä, usein Jumalan Israelin kansalle ilmoittamaa Tooraa, mutta myös muita valitulle joukolle suunnattuja erityisiä ilmoituksia.⁴¹

Autuaaksijulistukset valaisee viisauden ja Tooran rinnastavaa diskurssia ja sitä henkistä ilmapiiriä, jossa ne samastettiin toisiinsa. Teoksen tapaa puhua Toorasta voidaan luonnehtia varsin abstraktiksi, mutta Toora-hurskautta edistävälle runoudelle luontevaksi. Tooran käsitettä ei eritellä, eikä teksti viittaa tiettyihin lakeihin, kultillisiin käytänteisiin tai Israelin menneisyyteen (ks. kuitenkin maininnat uhrikkukuloista kohdissa 4Q525 14 ii 2 ja 11). Heprean termi *tōrā* mainitaan tekstistä säilyneissä osissa vain kerran (4Q525 2 ii 4). Laajasti ymmärrettyinä edellä kuvaillut yhteydet varhaisempaan kuvastoon ja aiheisiin, kuten myös tekstin vertauskuvallinen vesikuvasto (4Q525 21 ja 24 ii), voidaan nähdä osana sen Toora-hurskautta. Tooraan voi viitata myös

tekstissä käytetty feminiininen, yksikön kolmannen persoonan suffiksi *-h*.

Suffiksi on monitulkintainen, koska sekä viisaus että Toora ovat kieliopillisesti feminiinisiä sanoja. On mahdollista, että suffiksi viittaa ensisijaisesti viisauteen, mutta viisauden ja Tooran samastamisen (4Q525 2 ii 3–4) myötä viisauden ajatellaan olevan ilmaistu Toorassa. Tämä näkyy autuaaksijulistuksissa, joissa julistetaan onnellisiksi ne, jotka pitävät tiukasti kiinni ”hänen” – eli viisauden ja/tai Tooran – käskyistään (4Q525 2 ii 1) ja ne, jotka saavuttavat viisauden ja vaeltavat Korkeimman Tooran mukaan (4Q525 2 ii 3–4). Seuraavassa runossa viitataan viisaaseen, joka pohdiskelee jatkuvasti ”häntä” (4Q525 2 ii 6). Toisaalla puhutaan niistä, jotka pelkäävät Jumalaa ja pitävät ”hänen” – eli viisauden ja/tai Tooran – käskynsä (4Q525 5 9–10), täydellisyydessä vaeltavista, jotka kääntävät sivuun vääryyden eivätkä hylkää ”hänen” rangaistuksiaan (4Q525 5 11), sekä Jumalaa rakastavista, jotka nöyrytyvät ”hänessä” (4Q525 5 13). Kirjoittaja näyttää käyttäneen suffiksia kirjallisena tehokeinona: viisauden ja Tooran läheisen yhteyden vuoksi on mahdotonta määrittää, kumpi on toiselle alisteinen. Suffiksin käyttö sisältää merkityksellisen sanaleikin ja heijastanee siten juutalaisten oppineiden käsitteellistä ajattelua.⁴²

Autuaaksijulistukset kuvastaa vaihetta, jossa viisauden opiskelusta oli tullut Tooran opiskelua. Opiskelijat eivät havitelleet vain maallisia hyveitä ja taitoja, vaan viisauden tavoittelu muovasi heitä myös hengellisesti muun muassa arvovaltaisten kirjoitusten omaksumisen ja sisäistämisen kautta. Tässä asiayhteydessä Toora ei selvästikään viittaa mihin tahansa opetukseen, vaan Israelille osoitettuun ilmoitukseen, jota pidetään hurskaiden osaksi koituvien siunausten ja suojeluksen lähteenä (4Q525 14 ii). Tooran partikulaarisuus ilmenee erityisesti käskyssä, jonka mukaan yleisön ei tulisi hylätä arpaosaansa ja perintöään vieraille kansoille (4Q525 5 7–8; vrt. 4Q525 13; 14 ii 1, 14).

Tōrā yhdistettiin siten Pentateukkiin, mutta sen merkitys ei tyhjentynyt siihen, vaan termi kantoi mukanaan päällekkäisiä vivahteita. Sananmukaisen 'opetus'-merkityksensä vuoksi käsite oli erityisen käyttökelpoinen viisauksijullisuudessa. *Autuaaksijulistusten* kirjoittaja osaltaan levitti ajatusta Tooras-

ta juutalaisten erityisenä opetuksena. Tooran laki-tekstien tavoin hän käsitteli kysymystä siitä, miten elää maailmassa, ja opasti yleisöään Toora-kuuliaisuuteen. Samalla hän lähestyi Tooraa runoudelle tyypillisen alluusion keinoin lain yksityiskohtiin keskittymisen sijaan.⁴³

Autuaaksijulistusten pyrkimys mukauttaa Sananlaskujen opetus Tooraan tuo mieleen Sirakin kirjan esipuheen. Siinä kirjoittaja puhuu isoisästään Jeesuksesta, joka oli omistautunut lain, profeettojen ja muiden isiltä perittyjen kirjoitusten lukemiseen ja joka ”halusi antaa viisautta ja kasvatusta koskevaan tietämykseen oman lisänsä, jotta opinhaluiset myös hänen ajatuksiaan tutkistelemalla pääsisivät yhä paremmin selville siitä, mitä lain mukainen elämä on” (Sir. esipuhe, 3–4). Myös *Autuaaksijulistusten* kirjoittaja tuotti kirjallisuutta, joka ei ole suoraan yhteydessä Mooseksen Tooraan/lakiin, mutta joka sijoittuu varhaisempien kirjoitusten ja erityisesti Sananlaskujen perinteen jatkumolle ja pyrkii johtamaan Toora-suuntautuneeseen elämään. Teksti kirjoitettiin ikään kuin säestämään jo olemassa olevia, yhä arvovaltaisemmiksi ymmärrettyjä kirjoituksia. Samalla kirjoittaja loi uutta *tōrāa* eli opetusta.

YHTEENVETO

Autuaaksijulistukset on laadittu Sananlaskujen lukujen 1–9 pohjalta. Teksti todistaa Sananlaskujen perinteen jatkumosta ajalla, jolloin kaanonია ei vielä ollut määritelty. Havaitut yhteydet Sananlaskujen kirjaan haastavat tarkastelemaan Sananlaskujen perinteen kokonaislaajuutta varhaisessa juutalaisuudessa; sillä oli oma *Nachlebeninsä* myös kreikan-kielisessä diasporajuutalaisuudessa, kuten Sananlaskujen Septuagintaan sisältyvä kreikankielinen käännös ja Viisauden kirja osoittavat.⁴⁴ Samalla *Autuaaksijulistukset* on esimerkki viisausperinteessä myöhäisellä Toisen temppelin ajalla tapahtuneista muutoksista. Teos havainnollistaa Toora-hurskauden limittymistä viisausopetukseen ja heijastelee eskatologisesti sävyttynyttä maailmankuvaa. Se ei edusta älyllisessä tyhjiössä syntyynyttä pohdintaa, vaan palveli tiettyjä hengellisiä ja sosiaalisia tehtäviä omassa käyttöyhteydessään.

Autuaaksijulistusten tarkastelu edistää laajempaa viisauskirjallisuudesta käytävää keskustelua

varsinkin nostamalla esiin niitä muutoksia, joita tekstien funktiossa tapahtui sisällöllisen kehityksen ohessa. Jatkossa on tarpeen pohtia yhä syvemmin Toora-keskeisten viisausopetusten roolia hengellisinä harjoitteina, jotka muovasivat vastaanottajiaan tietynlaista hurskautta ja elämäntapaa kohti. Tämä avaa edelleen keskustelun hellenistijuutalaisen viisauden ja kreikkalaisen filosofian mahdollisista yhtäläisyyksistä.⁴⁵

39 Vrt. Newsomin (2004, 10–11) pohdinnat Tooran symbolisesta luonteesta ja monista vivahteista varhaisessa juutalaisuudessa.

40 Ks. Deut. 4; Jer. 8; Esra 7; Ps. 1; 19; 119.

41 Ks. Uusimäki & von Weissenberg 2013. Viisauden ja Tooran rinnastavat kohdat on analysoinut varsin kattavasti Schnabel 1985.

42 Ks. katkelmien yksityiskohtaisempi analyysi artikkelissa Uusimäki 2014.

43 Vrt. Brooke 2002, 209.

44 Ks. esim. LaCoste 2010.

45 Hengellisten harjoitteiden merkityksestä antiikin filosofikouluissa on kirjoittanut erityisesti Hadot 1995.

KIRJALLISUUUS

BROOKE, GEORGE J.

1989 "The Wisdom of Matthew's Beatitudes". *Scripture Bulletin* 19, 35–41.

2000 "Rewritten Bible". *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*. Vol. 2. Ed. L. H. Schiffman & J. C. VanderKam. New York: Oxford University Press, 777–781.

2002 "Biblical Interpretation in the Wisdom Texts". *The Wisdom Texts from Qumran and the Development of Sapiential Thought*. Ed. C. Hempel, A. Lange & H. Lichtenberger. Bibliotheca Ephemeridum theologicarum Lovaniensium 159. Leuven: Leuven University Press, 201–220.

CHARLESWORTH, JAMES H.

2000 "The Qumran Beatitudes (4Q525) and the New Testament (Mt 5:3–11; Lk 6:20–26)". *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 80, 13–35.

COLLINS, JOHN J.

1997 "Wisdom Reconsidered, in Light of the Scrolls". *Dead Sea Discoveries* 4, 265–281.

1998 *Jewish Wisdom in the Hellenistic Age*. The Old Testament Library. Edinburgh: T&T Clark.

CRENSHAW, JAMES L.

1981 *Old Testament Wisdom: An Introduction*. Atlanta, GA: Westminster John Knox.

DUNN, JAMES D. G.

1989 *Christology in the Making: A New Testament Inquiry into the Origins of the Doctrine of the Incarnation*. 2nd ed. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

FABRY, HEINZ-JOSEF

1992 "Der Makarismus – mehr als nur eine weisheitliche Lehrform: Gedanken zu dem neu-edierten Text 4Q525". *Alttestamentlicher Glaube und Biblische Theologie: Festschrift für Horst Dietrich Preuß zum 65. Geburtstag*. Ed. J. Hausmann & H.-J. Zobel. Stuttgart: Kohlhammer, 362–371.

FITZMYER, JOSEPH A.

1992 "A Palestinian Collection of Beatitudes". *The Four Gospels 1992: Festschrift Frans Neirynck*. Ed. F. van Segbroeck et al. 3 vols. Bibliotheca Ephemeridum theologicarum Lovaniensium 100. Leuven: Leuven University Press, 1:509–515.

FOX, MICHAEL V.

2000 *Proverbs 1–9: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 18A. New York: Doubleday.

GOFF, MATTHEW J.

2003 *The Worldly and Heavenly Wisdom of 4QInstruction*. Studies on the Texts of the Desert of Judah 50. Leiden: Brill.

2007 *Discerning Wisdom: The Sapiential Literature of the Dead Sea Scrolls*. Vetus Testamentum Supplements 116. Leiden: Brill.

HADOT, PIERRE

1995 *Philosophy as a Way of Life: Spiritual Exercises from Socrates to Foucault*. Transl. A. I. Davidson. Malden, MA: Blackwell.

KAMPEN, JOHN

2011 *Wisdom Literature*. Eerdmans Commentaries on the Dead Sea Scrolls. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

KLOSTERGAARD PETERSEN, ANDERS

2012 "The Riverrun of Rewriting Scripture: From Textual Cannibalism to Scriptural Completion". *Journal for the Study of Judaism* 43, 475–496.

KUGEL, JAMES L.

1986 "Early Interpretation: The Common Background of Late Forms of Biblical Exegesis". *Early Biblical Interpretation*. Ed. J. L. Kugel & R. A. Greer. Library of Early Christianity. Philadelphia, PA: Westminster, 9–106.

LACOSTE, NATHALIE

2010 "Solomon the Exemplary Sage: The Convergence of Hellenistic and Jewish Traditions in the Wisdom of Solomon". *The University of Toronto Journal of Jewish Thought* 1. Online: <http://tjtt.cjs.utoronto.ca/articles-2/>. Katsottu 7.6.2014.

LANGE, ARMIN

1995 *Weisheit und Prädestination: Weisheitliche Ordnung und Prädestination in den Textfunden von Qumran*. Studies on the Texts of the Desert of Judah 18. Leiden: Brill.

LESLEY, MICHAEL J.

2012 "Exegetical Wiles: 4Q184 as Scriptural Interpretation". *The Scrolls and Biblical Traditions: Proceedings of the Seventh Meeting of the IOQS in Helsinki*. Ed. G. J. Brooke et al. Studies on the Texts of the Desert of Judah 103. Leiden: Brill, 107–142.

NEWSOM, CAROL A.

2004 *The Self as Symbolic Space: Constructing Identity and Community at Qumran*. Studies on the Texts of the Desert of Judah 52. Leiden: Brill.

- PUECH, ÉMILE
- 1988 "Un hymne essénien en partie retrouvé et les beatitudes". *Revue de Qumran* 13, 59–88.
- 1991 "4Q525 et les péripécopes des beatitudes en Ben Sira et Matthieu". *Revue biblique* 98, 80–106.
- 1993 "The Collections of Beatitudes in Hebrew and in Greek (4Q525, 1–4 and Matt 5, 3–12)". *Early Christianity in Context: Monuments and Documents: Essays in Honour of Emmanuel Testa*. Ed. F. Manns & E. Alliata. Studium Biblicum Franciscanum Collectio Maior 38. Jerusalem: Franciscan, 353–368.
- 1998 "4QBéatitudes". *Qumrân Grotte 4 – XVIII: Textes Hébreux (4Q521–4Q528, 4Q576–4Q579)*. Ed. É. Puech. Discoveries in the Judaean Desert 25. Oxford: Clarendon, 115–178.
- QIMRON, ELISHA
- 2003 "Improving the Editions of the Dead Sea Scrolls". *Meghillot* 1, 135–145.
- REY, JEAN-SÉBASTIEN
- 2009 *4QInstruction: Sagesse et eschatology*. Studies on the Texts of the Desert of Judah 81. Leiden: Brill.
- ROO, JACQUELINE C. R. DE
- 1997 "Is 4Q525 a Qumran Sectarian Document?" *The Scrolls and the Scriptures: Qumran Fifty Years After*. Ed. S. E. Porter & C. A. Evans. Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series 26. Sheffield: Sheffield Academic Press, 338–367.
- SCHNABEL, ECKHARD J.
- 1985 *Law and Wisdom from Ben Sira to Paul: A Tradition-Historical Enquiry into the Relation of Law, Wisdom, and Ethics*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2/16. Tübingen: Mohr.
- SCHÄFER, PETER
- 2002 *Mirror of His Beauty: Feminine Images of God from the Bible to the Early Kabbalah*. Jews, Christians, and Muslims from the Ancient to the Modern World. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- SEPPÄNEN, CHRISTIAN & WEISSENBERG, HANNE VON
- 2013 "Raamattu ennen kaanonaa: kirjoitusten arvovaltaisuus Qumranin teksteissä". *Teologinen Aikakauskirja* 118, 196–209.
- STEGEMANN, HARTMUT
- 1990 "Methods for the Reconstruction of Scrolls from Scattered Fragments". *Archaeology and History in the Dead Sea Scrolls: The New York University Conference in Memory of Yigael Yadin*. Ed. L. H. Schiffman. Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series 8. JSOT/ASOR Monographs 2. Sheffield: JSOT Press, 189–220.
- TERVANOTKO, HANNA
- 2003 *4Q184 Tyhmyys: häpeämätön nainen*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- TIGCHELAAR, EIBERT J. C.
- 2001 *To Increase Learning for the Understanding Ones: Reading and Reconstructing the Fragmentary Early Jewish Sapiential Text 4QInstruction*. Studies on the Texts of the Desert of Judah 44. Leiden: Brill.
- 2008 "Lady Folly and Her House in Three Qumran Manuscripts: On the Relation between 4Q525 15, 5Q16, and 4Q184 1". *Revue de Qumran* 91, 371–381.
- ULRICH, EUGENE
- 1999 "The Bible in the Making: The Scriptures at Qumran". *The Dead Sea Scrolls and the Origins of the Bible*. Studies in the Dead Sea Scrolls and Related Literature. Leiden: Brill & Grand Rapids, MI: Eerdmans, 22–33.
- 2010 "The Jewish Scriptures: Texts, Versions, Canons". *The Eerdmans Dictionary of Early Judaism*. Ed. J. J. Collins & D. C. Harlow. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 97–119.
- UUSIMÄKI, ELISA
- 2013a *Turning Proverbs towards Torah: 4Q525 in the Context of Late Second Temple Wisdom Literature*. Diss. Helsingin yliopisto.
- 2013b "Use of Scripture in 4QBeatitudes: A Torah-Adjustment to Proverbs 1–9". *Dead Sea Discoveries* 20, 71–97.
- 2014 "'Happy Is the Person to whom She Has Been Given': The Continuum of Wisdom and Torah in 4Q Sapiential Admonitions B (4Q185) and 4QBeatitudes (4Q525)". *Revue de Qumran* 26/103, 345–359.
- UUSIMÄKI, ELISA & WEISSENBERG, HANNE VON
- 2013 "Viisauis ja ilmoitus Qumranin viisauiskirjallisuudessa". *Teologinen Aikakauskirja* 118, 235–246.
- VIVIANO, BENEDICT T.
- 1993 "Eight Beatitudes at Qumran and in Matthew?" *Svensk Exegetisk Årsbok* 58, 71–84.